

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Mengelwerk

Redactie MvdNVvZ

Citation

Mengelwerk. (1974). Mengelwerk. *Mededelingen Van De Nederlandse Vereniging Voor Zeegeschiedenis*, 28, 43-46. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4305466>

Version: Publisher's Version
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4305466>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

21. De door Rijkert Koek nogal eens aangehaalde kapitein Houttingh zegt in een brief (in A.A., 3256) dat de "Kasteel van Medemblik" (1720, 145/141 x 42 x 16½") de laag niet hoog genoeg heeft, hoewel dit overigens een zeer goed schip wordt genoemd.
22. Charnock (op cit.) III, p. 16 e.v.
23. W. Voorbeijtel Cannenburg, De Nederlandse scheepsbouw in het midden der 18de eeuw, in: Jaarverslag NHSM 1924, p. 78; Bruijn (op cit.), pp. 9-13.
24. A.A., XXXVII, no. 99 (res. adm. van de Maze 18-2-1738).
25. De Jonge (op cit.) IV, p. 263.
26. Voor de verwickelingen rondom de benoeming van Leendert van Zwyndregt en over deze wedstrijden, zie: J.R. Bruijn, Engelse scheepsbouwers op de Amsterdamse admiraliteitswerf in de achttiende eeuw: enige aspecten, in: Mededelingen 25 (sept. 1972), pp. 18-24; Voorbeijtel Cannenburg (op cit.) p. 78 e.v.
27. L. van Zwyndregt, Verhandeling van den Hollandschen Scheepsbouw, raakende de verschillende Chartres der Oorlogschepen, 1757.
28. A.A., XXXI, no. 112 (res. Gecomm. Raden v.d. Maze 8-1-1771).
29. A.A., XXXI, no. 118.
30. A.A., XXXIX, no. 11: Groignard; "Memorie van advies over de voorgestelde Chartres van de Generale Conventie van de Admiraliteiten der Vereenigde Nederlanden van den 7, 8 en 9 Augustus 1782" (30 dec. 1782), en het antwoord van May daarop.
31. Duhamel du Monceau, Elémens de l'Architecture Navale, Paris 1758².
32. A.A., XXXIX, no. 11. Observations sur les Différens plans des Amirautés des Etats Généraux D'Hollande.
33. A.A., XXXI, no. 118.
34. Vele van de ontwerptekeningen uit die tijd zijn aanwezig in het NHSM en in het Mus. Rotterdam.
35. A.A., XXXIX, no. 11.
36. Duhamel du Monceau (op cit.), p. 58.
37. Ch. de la Roncière (op cit.), p. 154.
38. Catalogus Science Museum, London Part I (1947³), p. 86.
39. R. & R.C. Anderson, The Sailing Ship (Harrap, 1927²), p. 164-165.
40. Tekeningen in het NHSM.

MENGELWERK

Het wapen van de 'Royal Charles' op de Marinewerf te Rotterdam 1838

Dr. H.J. de Graaf

De zeeofficier Quirinus Maurits Rudolf Verhuell, neef van de admiraal Carel Hendrik Verhuell, wiens naam op de Arc de Triomphe te Parijs prijkt, was een veelzijdig man. Behalve marineman - hij nam deel aan de acties der Bataafse flottille in 1804 en 1805 en werkte mee aan het bedwingen van de opstand op Saparoea in 1817 - was hij een bekwaam tekenaar, beoefende vlijtig als amateur de entomologie en had een vlotte pen, waardoor hij verschillende boeken het licht deed zien, zoals "Herinneringen van eene reis naar Oost-Indiën" (1835-36), "Mijne eerste Zeereis" (1842) en "Leven en karakter van Karel Hendrik Graaf Verhuell" (1847), dat door niemand minder dan door Thorbecke gunstig besproken werd (Historische Schetsen, p. 135). Bovendien ligt er op het Rijksarchief in Arnhem nog een onuitgegeven, weinig benutte autobiografie van een achthonderd bladzijden slecht leesbaar schrift in een hoogst eigendunkelijke spelling, die ons doet afvragen, hoe het komt, dat Verhuell's uitgegeven werken zo feilloos gespeld zijn. De oorzaak ligt waarschijnlijk bij de predikant der Waalse gemeente, ds. Delprat, wie hij zeer dankbaar was voor het nazien der drukproeven!

Verhuell begon deze kostbare levensherinneringen in de tijd, toen hij nog te Rotterdam op 's Rijks werf werkzaam was, eerst als onder-equipagemeester, toen als equipage-meester en na het overlijden van admiraal Ruysch, als hoofd der Marinewerf, eerst (in 1839) als waarnemend hoofd, drie jaar later ook officieel, tot de werf in 1850 opgeheven en Verhuell gepensioneerd werd. Te Arnhem zette hij het werk aan zijn Mémoires voort, tot enige jaren voor zijn overlijden in 1860. Het lijvige handschrift bevat een vrij uitvoerig en levendig relaas zijner lotgevallen, beginnende met zijn kinderjaren, van 1787 tot 1803, die vrij uitvoerig behandeld worden, uitvoeriger dan zijn Rotterdamse tijd (1822-50). Het geschrift vormt daardoor een welkome aanvulling voor al het biografisch materiaal, dat reeds in de drie bovengenoemde uitgegeven werken besloten ligt. Pas tegen het einde van zijn werk gaat hij zich beperken en verhaalt, behalve zijn verschillende benoemingen en wat daaraan vast zat, vrij veel over de officiële bezoeken, die allerlei hooggeplaatste personen aan de Rotterdamse werf brachten, als koning Willem II, tsaar Nicolaas van Rusland (twee maal), grootvorstin Helena van Rusland enz. Hoogst belangwekkend is het verslag van de aankomst en het vervoer van de extra-zware lijkst van koning Willem I in december 1843 en de spanning die dit op de werf en bij Verhuell veroorzaakte. Ook heeft Verhuell de broeder van de hertog van Wellington, Richard Colley Wellesley (1760 - 1842) op bezoek gehad in 1839. Deze heer was van 1797 tot 1805 gouverneur-generaal der Engelse bezittingen in India geweest, en van 1809 tot 1812 foreign secretary. In 1797 was hij tot Engelse peer verheven en in 1797 tot Iers markies (de familie kwam namelijk uit Ierland). Het was dus niet de eerste de beste nieuwsgierige toerist die Verhuell op de Marinewerf rondleidde. Feitelijk was dit de taak van zijn chef de admiraal jhr. H.A. Ruysch geweest, die sedert 1830 directeur en commandant der Marine in het Hoofd-Departement van de Maas was, om de hoge gast te begroeten, doch deze leed waarschijnlijk reeds aan de ernstige en afmattende ingewandskwaal, die hem op 14 november 1839 ten grave zou slepen, zodat hij de ontvangst van de Britse gast gaarne aan Verhuell overliet. Tijdens dit bezoek is ook het bekende wapen van het Engelse oorlogsschip de Royal Charles ter sprake gekomen, dat nu een pronkstuk van de afdeling Nederlandse Geschiedenis van het Rijksmuseum te Amsterdam vormt. Het is daarom belangwekkend het betreffende deel van Verhuell's Memoires hier over te nemen:

"Korte tijd voor de ziekte van den Admiraal Ruysch liet zich de Marquis van Wellesley, broeder van Lord Wellington, aankondigen, om de werf te zien, met zijn gevolg. Ruysch gaf mij te kennen, dat hij geen lust had met den Engelschman rond te dreutelen. "Trek Uwe montering aan, Ver Huell en ontvang hem. Ik ben onwel". Toen deze Lord vergezeld van een aantal Heeren de wapenkamer binnentrad, viel zijn oog dadelijk op het Engelsche wapen, overblijfsel van de Royal Charles door De Ruyter te Chattam veroverd, in Hellevoetsluis gesloopt, daar het toevallig door de S.B.N. Maij in een vergeten hok terug is gevonden - en hij vroeg mij: "How can that be, our arms?".

Ik vertelde hem de geschiedenis van dat wapenschild. "Oh I recalled perfectly well", en zonder een woord verder te spreken, ging hij voort; eerst lang daarna, in één der magazijnen zijnde, ging hij voor mij staan, zeggende: "You shall never do it again". Ik was het reeds vergeten en vroeg, wat zijn Lordschap meende; "Burn our ships", was het korte antwoord. "That may be", zeide ik, "but it is a golden page in our History, that never will be torn out".

Ik las op de gezigten der Engelschen, dat zij mijn gezegde toejuichten. Zij zwegen echter uit eerbied voor de Hooggeplaatsten Lord stil, schijnbaar ontevreden over deze kinderachtige wrevel over een heldendaad, die geheel Europa met ontzag en verwondering vervulde. Al de Engelschen, die vroeger dat wapen hadden gezien, riepen uit: "That is a Glorious Trophée. -"

Gelijk bekend, is de Royal Charles in 1673 te Hellevoetsluis gesloopt waarbij politieke redenen zekere rol hebben gespeeld. Daarbij werd het wapen van het schip gescheiden en belandde ten slotte, gelijk Verhuell opmerkt, in een hok. Daar bleef de machtige trofee, tot zij door de schout-bij-nacht J.S. May toevallig werd ontdekt en aan de vergetelheid onttrokken. Deze was van 1814 tot 1827 Directeur en Commandant der Marine in het Hoofd-Departement van de Maas, en was als zodanig in staat zijn belangrijke ontdekking en zijn daad van eerherstel te verrichten. Het wapen hing in het Marine-magazijn boven de ingang van de wapenkamer, een waardige plaats. Wat de Britse bezoeker betreft, blijkbaar heeft hij dezelfde mentaliteit als zijn broeder, de Iron Duke, wie een secundaire geaardheid wordt toegeschreven. Pas later komt hij op zaken terug waar een ander, Verhuell, al lang niet meer over denkt.

Verhuell, die gelijk gezegd, een vaardig tekenaar was, maakte van het wapen van de Royal Charles, dat feitelijk in zijn huis hing, daar hij met zijn gezin één deel van het gebouw op de Marinewerf bewoonde, een fraaie tekening, die gebruikt werd voor een litho, welke het tweede deel van J.C. de Jonge's Geschiedenis van het Nederlandsche Zeewezen illustreerde (Haarlem, 1859, p. 198).

Een documentatiesysteem voor de Nederlandse zeevisserijgeschiedenis (VISDOC)

Dr. J. P. van de Voort.

Sedert enige tijd beschikt het Visserijmuseum te Vlaardingen over een documentatiesysteem voor de geschiedenis van de Nederlandse zeevisserij, aangeduid met "VISDOC". Aanleiding tot dit project - uitgevoerd met financiële steun van het Ministerie van C. R. M. - was de constatering, dat de documentatie van literatuur, voorwerpen en afbeeldingen in de maritieme musea veel te wensen overliet. Een experimenteel documentatieproject zou duidelijkheid moeten verschaffen omtrent de voorwaarden die een meer efficiënte ontsluiting van maritieme collecties stelt. Als eerste onderdeel werd de visserij gekozen, omdat tot voor kort geen enkele instelling zich in het bijzonder met documentatie van zeevisserijgeschiedenis bezig hield. Bovendien is de zeevisserij het meest verwaarloosde onderdeel van de historiografie en maritieme documentatie. 1) In 1969 werd de Commissie Documentatie Nederlandse Zoutwatervisserij (voorzitter Dr. R.E.J. Weber) gevormd, waarin maritieme historici en vertegenwoordigers van maritieme musea zitting hebben. VISDOC beperkt zich tot de Nederlandse zoutwatervisserij, d.w.z. de visserij op de Noordzee vanuit Nederland beoefend, op de Zeeuwse stromen tot de uitvoering van de Deltawerken, op de Zuiderzee tot de afsluiting (1932). Het systeem ontsluit zowel literatuur als collecties, voorwerpen en afbeeldingen. De toegang wordt gevormd door trefwoorden, zowel alfabetisch als systematisch (U.D.C.) gerangschikt. VISDOC wordt in twee fasen uitgevoerd: eerst de literatuurdokumentatie en vervolgens de objectendokumentatie (voorwerpen en afbeeldingen). Voor elk wordt een "thesaurus" aangelegd. Thesaurus betekent "schat aan kennis", zoals een encyclopedie en een woordenboek; toegepast op de documentatie een lijst van trefwoorden of een trefwoordensysteem.

De literatuurthesaurus, waaraan drie jaar is gewerkt, bestaat uit twee gedeelten, een alfabetisch en een systematisch deel. In het eerste staan ca. 2500 trefwoorden alfabetisch gerangschikt. Een beperkt aantal daarvan (ca. 1/5) is afgedrukt in hoofdletters. Dat zijn de "descriptorren". Alleen met die trefwoorden mag de inhoud van een boek of tijdschriftartikel aangegeven worden. Daarom wordt bij alle andere trefwoorden verwezen naar de te gebruiken descriptorren. Feitelijk is de thesaurus een kunsttaal. De inhoud van boeken en artikelen enerzijds en de gestelde vragen anderzijds worden "vertaald" in descriptorren en kunnen dan met elkaar vergeleken worden.

Om snel en efficiënt te kunnen vergelijken is voor elke descriptor een "doorzichtponskaart" 2) aangelegd. Op deze kaart kunnen de nummers worden geponst van maximaal 14.000 documenten waarin die descriptor voorkomt. Elke vraag wordt nu vertaald in een aantal descriptorren; de ponskaarten van deze descriptorren legt men op elkaar op een lichtvenster; de gaatjes (de nummers van documenten) waar licht doorvalt, vertegenwoordigen de documenten die aan de gestelde vraag beantwoorden. Op deze wijze is het mogelijk complexe vragen zoals bijvoorbeeld "financiële gegevens omtrent vissersweduwen- en wezenfondsen te Scheveningen in de tweede helft van de negentiende eeuw" onmiddellijk te beantwoorden, mits het documentatiesysteem daarover natuurlijk literatuurgegevens bevat. Teneinde gebruikers van VISDOC een indruk te geven van wat het systeem inhoudelijk te bieden heeft, volgt hier een opsomming van de belangrijkste categorieën descriptorren: instellingen, verenigingen, musea, godsdienst, kwantitatieve gegevens, politiek, economie, arbeid, belastingen, visaanvoer, industrie, consumptie, wetgeving, bemanning, overheid, sociale zorg, verzekering, onderwijs, handel, volkskunde, zeevaartkunde, vis, gezondheidszorg, techniek, havens, scheepsbouw, schepen, visserij, vistuig, zeevisserij, viskwekerij, interne bedrijfsorganisatie, vloot, bedrijven, financiering, visconservering, instrumenten, taalkunde.

Voor al de onderstreepte categorieën bevatten vele descriptorren zoals bijvoorbeeld benamingen van vissen bij "vis", scheepstypen bij "schepen" en vistechnieken bij "vistuig". Vele onderwerpen worden gevormd door combinatie van descriptorren: "haring" en "zeevisserij" geeft haringvisserij, etc. Bovendien kunnen alle descriptorren worden gecombineerd ("gecoördineerd") met descriptorren van tijd, bijvoorbeeld 17e eeuw of 19e eeuw tweede helft, en met descriptorren van plaats, zoals Zuid-Holland, Scheveningen of Zoutkamp, etc. Door de genoemde coördinatie bij de vraagstelling is het mogelijk de in het systeem aanwezige literatuur over zeer specifieke onderwerpen onmiddellijk te vinden.

Verder zijn er afzonderlijke toegangen op eigennamen, die het mogelijk maken literatuurgegevens te vinden over bepaalde personen, bepaalde schepen en bepaalde instellingen en bedrijven. Op dit moment zijn ruim 700 publikaties in VISDOC verwerkt. Ca. 2000 publikaties, vooral tijdschriftartikelen, liggen op verwerking te wachten, d.w.z. analyseren van de inhoud, "vertalen" in descriptorren, ponsen van de documentnummers in de doorzichtponskaarten en tenslotte het opbergen van de documentfiches in de catalogi (numeriek en alfabetisch).

Sedert november 1973 is de objectenthesaurus (voorwerpen en afbeeldingen) in voorbereiding. De objectendocumentatie zal op dezelfde wijze worden ingericht als de literatuurdocumentatie. De trefwoorden worden verzameld op basis van de collecties van het Visserijmuseum en de visserijcollecties van andere maritieme musea. Daarnaast worden ook encyclopedieën en woordenboeken gebruikt. De descriptorren in de objectenthesaurus zullen in belangrijke mate verschillen van die in de literatuurthesaurus: er zullen daarin minder descriptorren voorkomen die abstracte begrippen aanduiden en meer descriptorren die concrete zaken aanduiden (benamingen van voorwerpen, grondstoffen, etc.).

Een probleem bij de ontsluiting van collecties objecten is, dat in feite niet de collecties zelf toegankelijk worden gemaakt, maar de beschrijvingen van de objecten in die collecties. Zijn de objecten foutief of onvoldoende beschreven, dan zal het documentatiesysteem niet goed functioneren, want het levert slechts die informatie die er van te voren ingestopt is. De objectendocumentatie zal over ca. drie jaar operationeel zijn.

De betekenis van het VISDOC-project ligt niet alleen in de ontsluiting van literatuur, voorwerpen en afbeeldingen met betrekking tot de geschiedenis van de Nederlandse zeevisserij. Er kan ook mee worden aangetoond, dat doorzichtponskaartsystemen een doelmatiger beheer van museale collecties mogelijk maken dan conventionele museumcatalogi. VISDOC tenslotte zou de eerste aanzet tot een documentatiesysteem voor de Nederlandse maritieme geschiedenis kunnen vormen.

NOTEN

1. H. A. H. Boelmans Kranenburg, Visserijgeschiedenis, een verwaarloosd onderdeel van de zeegechiedenis, in: Vaart, tijdschrift voor binnenvaart, kustvaart en visserij 1 (1961), nr. 3, pp. 32-36.
2. Voor doorzichtponskaarten zie: Th. P. Loosjes, Over doorzichtponskaarten, in: Bibliotheekleven 49 (1964), pp. 432-438; C. P. Pronk, Enkele niet-conventionele ontsluitingsmiddelen voor de kleine speciale bibliotheek, in: Open 4 (1972), pp. 692-696.

COLLECTIES

The National Maritime Museum te Haifa

Dr. Robert R. Stieglitz, Curator

(In Mededelingen nr. 15, 1967, is een kort bericht geplaatst over het maritieme museum te Haifa, dat toen nog op een voorlopige wijze was ondergebracht. In 1972 is daar verandering in gekomen; het onderstaande artikel van de hand van een der conservatoren, Dr. Robert R. Stieglitz, geeft een verslag van de ontplooiing der activiteiten). The lands of the East Mediterranean - the cradle of Western Civilization - were always connected with the sea and the rivers. Already in the Prehistoric periods boats traversed the waters of the Mediterranean and the Red Sea. In this region, there grew and developed the art of seafaring and navigation. It was to increase our knowledge and interest concerning this area's maritime history that the National Museum, Haifa, was founded in 1955.

At that time, it consisted of a relatively small collection of maritime exhibits illustrating seafaring. These have been gathered together by an officer serving in the Israeli Navy, Lt. Commander Arie Ben-Eli. His aim was to bring to light the history and evolution of shipbuilding and navigation mainly in the Mediterranean, the Red Sea and the Indian Ocean. From the beginning, the Haifa Municipality and the Israel Maritime League took great interest in the project, and went so far as to assure the maintenance and development of the Museum. With the generous aid of the Jack and Michael Morrison Charitable Foundation (London), the Museum moved in 1972 from its modest quarters to a spacious new 4-storey building, where its treasures are now appropriately exhibited.

In the Mediterranean region, the National Maritime Museum of Haifa fulfils a special role, for it is almost unique in its large and varied display of archaeological exhibits and scale models of ships which illustrate 5.000 years of maritime history. Here you can see, for instance, ancient Egyptian funerary boats and models of seagoing ships, King Solomon's famous "Tarshish-ships", the craft of the Phoenicians, Greeks, Romans and the vessels of the European explorers.

Among the departments of the Museum are those dealing with Underwater Archaeology, Marine Ethnology, The Sea and Ships in Art, Fish in Ritual and Art, The Sea and its Deities, Marine Charts, Numismatics (maritime subjects on coins and medals) and Scientific Instruments (navigational, astronomical, surveying and time-keeping). These collections represent a precious record of Man's progressive efforts to traverse and master the seas. Of special interest are the collections of antiquities recovered from the sea bottom, which clearly illustrate how important seafaring was to the people who inhabited that region - then as now.

What is perhaps surprising to learn is that the ancient Israelites were involved in maritime matters. Yet this is amply proved by the exhibits of the Museum. In fact, the documentary proof of Jewish seafaring is substantial, but more interesting than the written records is the Museum's collection of ancient Judaeans coins, wall drawings and reliefs that show shipping as an important feature of Jewish life. This maritime activity began already when the Israelites moved down from the hills to the Mediterranean coast in the period of the Biblical Judges. Under David and Solomon, of course, Jewish interests also moved to the Red Sea and beyond as a result of the Phoenician-Israelite alliance.

Later developments in Israelite seafaring are further illustrated by ship models based on murals of the Roman era as, for example, those found at the Jewish necropolis of Beth-Shearim, near Haifa, and at the Tomb of Jason in Jerusalem. Those models are especially fascinating - for the visitor and student of nautical history alike. As an Israeli institution, the Museum developed this subject of Israel and the sea: from ancient maritime activity, through the contribution of Jewish cartographers and scientists, to modern Israeli shipping.

Developments in Mediterranean and Red Sea maritime exploits are displayed by sections dealing with Mediterranean Harbours and Islands, Arab Seafaring, Marine Cartography and Naval Battles. To complete the picture models of present day ships are exhibited. The Museum contains a marine and historical library, a graphic and cartographic section, auditorium, laboratories for archaeology and photography, workshop, a class-room for